

In memoriam – Karl Holdhaus

Karl Holdhaus, förutvarande Direktor vid Naturhistorisches Museum i Wien, avled den 30 juni 1975 i en ålder av 92 år. Med honom har en ledande entomolog och djurgeograf gått ur tiden.

Han föddes den 21 januari 1883 i Baden bei Wien och förblev wienare i hela sitt liv. Vid universitetet studerade han geologi och zoologi, och kombinationen av dessa båda ämnen lyser igenom i hela hans vetenskapliga produktion.

Han blev älsklingselev till den store coleopterologen Ludwig Ganglbauer och anställdes redan 1910 vid Wienermuseets entomologiska avdelning, där han arbetade under resten av sitt verksamma liv. 1933 blev han Direktor för hela den zoologiska avdelningen.

Som entomolog kom Holdhaus att specialisera sig på coleoptera, med en viss förkärlek för carabidernas familj. Hans första taxonomiska revision, "Monographie der paläarktischen Arten der Coleopterengattung Microlestes" (Denkschr. Akad. Wiss. Wien, 1912), blev ett föredöme för den artsystematik, som grundar sig på genitalkaraktärer och som sedan i stor skala – ehuru sällan lika omsorgsfullt – kom att drivas främst av René Jeannel. Släktet *Microlestes* – uteslutande små, svagt sklerotiserade carabider – var verkligen en probersten; men Holdhaus löste svårigheterna med stor skicklighet. Han tog även, som en av de första, hänsyn till mikroskulpturer, och hans avbildningar av både han- och hon-genitalier är mästerliga. På liknande sätt reviderade han andra coleopter-grupper och skrev bl a en monografi över släktet *Reicheia,* närstående till *Dyschirius* (L'Abeille, Paris 1924).

Redan från början anknöt Holdhaus de systematiska studierna till djurgeografin. Han var en synnerligen ivrig fältbiolog och utforskade särskilt Östalpernas fauna. Han besatt också en enastående litteraturkännedom på det entomogeografiska området, vilket gjorde det möjligt för honom att skriva den omfångsrika kritiska sammanställningen "Die geographische Verbreitung der Insekten" i Schröder's "Handbuch der Entomologie" (1929).

Främst intresserade han sig för de kvartära nedisningarnas inverkan på den europeiska faunan. Efter flera förarbeten, bl a om de s k boreo-alpina arterna, utkom 1954 "Die Spuren der Eiszeit in der Tierwelt Europas" (Abh. zool-bot. Ges. Wien), som får betraktas som kulmen på hans livsverk.

Naturligt nog spelar Alpernas fauna huvudrollen i detta arbete. Särskilt fascinerande är det stora kapitlet om "Die Massifs de refuge", där han med hjälp av detaljerade kartor visar, hur Centralalpernas fauna utarmats genom nedisningarna, medan inom de nordliga och i synnerhet de sydliga Kalkalpernas områden en rik och ofta starkt lokaliserad fauna lyckats överleva inom isfria "massifs de refuge".

Kapitlet om de boreoalpina djuren har ett särskilt intresse för skandinaver. Det utgör en sammanfattning av Holdhaus' tidigare arbeten på coleoptera, men är nu – i samarbete med andra specialister – utvidgat till att omfatta även övriga insekter och vissa andra djurgrupper.

Som geolog ägnade Holdhaus tidigt stor upp-

märksamhet åt förhållandet mellan berggrund och fauna. Han uppställde redan 1910 begreppet ''petrophila'' djur, dvs sådana som är bundna till fast anstående berggrund, och ansåg från början, att sambandet var av kemisk natur. Från Alperna finns ett så stort observationsmaterial, särskilt på carabider, att berggrundens betydelse för vissa insekters förekomst inte kan förnekas, men sambandets orsaker är säkerligen mångskiftande, och Holdhaus uttrycker sig försiktigare i den stora boken av 1954.

Som ett tecken på hans bestående vitalitet kan nämnas, att han ännu vid över 90 år planerade ett supplement till detta arbete.

Holdhaus' personliga läggning var lugn och eftersinnande. Han var utpräglat kritisk, både mot sig själv och andra, och släppte inte vem som helst inpå sig. Han hade också utpräglade sym- och antipatier. Men mot människor han godkände, i synnerhet i vetenskapligt samarbete, var han obegränsat frikostig och omtänksam. I en liten krets kunde han låta sin stillsamma humor blomma.

Följande historia är ett exempel på denna. I juni 1954 besökte jag Holdhaus i hans älskade Kremsbrücken i Oberkärnten. Bland annat gav vi oss upp ovanför skogen på ett berg för att samla levande material av viveln *Otiorrhynchus dubius* Ström. I Alperna är arten bisexuell och diploid, med hanar och honor i ungefär lika antal; men i Skandinavien finns endast tetraploida, partenogenetiska honor. Meningen var att jämföra de bägge raserna experimentellt. Och jag frågade Holdhaus: ''Was glauben Sie, lieber Freund, dass die Weibchen aus dem hohen Norden für ein Gesicht machen werden, wenn ihnen ein Männchen vorgestellt wird, das sie in mehr als 10 000 Jahren nicht gesehen haben?'' Och svaret blev: ''Vermutlich werden sie sittlich entrüstet''.

Holdhaus hade en djup förtrogenhet med klassisk litteratur – han citerade gärna Konfutse – och med konst. Han umgicks en tid med tanken på en bok om ''Die Natur als Künstler''. – Då han gick bort, plötsligt men stilla, visade han just en sköterska några vackra insektbilder, och hans sista ord var en ofullbordad mening: ''Schaun Sie, Schwester, was für ein schönes ...''.

För eftervärlden kommer Karl Holdhaus att framstå som en pionjär, för hans efterlämnade vänner dessutom som en stor personlighet.

Carl H. Lindroth